

Βιβλιοστάσιον

Χρίστου Θ. Κρικώνη,
Όμοτ. Καθηγητοῦ Α.Π.Θ.,
Πατερικὰ Μελετήματα, Τόμ. Δ',
έκδ. University Studio Press,
Θεσσαλονίκη 2019, σσ. 485.

Μὲ τὴν ἐκπνοὴ τοῦ σωτηρίου ἔτους 2019 κυκλοφορήθηκε ἀπὸ τὸν ἐκδοτικὸ οἶκο «University Studio Press, Ἐκδόσεις Ἐπιστημονικῶν Βιβλίων & Περιοδικῶν», Θεσσαλονίκη, τὸ περισπούδαστο ἔργο τοῦ ἀειμνήστου συγγραφέα Χρίστου Κρικώνη (ἐφ' ἑξῆς: σ.), Όμοτ. Καθηγητοῦ τοῦ Ἀριστοτελείου Παν. Θεσσαλονίκης, ὁ πλήρης τίτλος τοῦ ὁποίου ἔχει ὡς ἑξῆς: *Πατερικὰ Μελετήματα, Τόμος Δ', Θεολογικά, Βιβλικά, Πατερικά, Ἱστορικά, Μαρτυρολογικά, Πνευματικὴ ζωὴ*. Πρόκειται γιὰ τὸν τέταρτο τόμο, στὴ σειρά τῶν ἐκδόσεων του τῶν τριῶν προηγούμενων τόμων, ὁ ὁποῖος φέρει διαστάσεις 15×21,5 ἐκ. καὶ «Εὐσεβᾶστως ἀφιερώνεται εἰς τὸν Πανιερ. Μητροπολίτην Θεσσαλονίκης, τὸν ἀπὸ Ἀλεξανδρουπόλεως, Κύριον Κύριον Ἄνθιμον» (σ. 5).

Τὸ καλαίσθητον καὶ ἐπιμελημένο βιβλίον μὲ τὰ χρυσότυπα γράμματα τοῦ ἐξωφύλλου ἀρχίζει κατὰ πρόωτον μὲ τὰ «Περιεχόμενα» (σσ. 7-9) καὶ ἀκολουθεῖ κατὰ δεύτερον ὁ «Πρόλογος τοῦ Συγγραφέως» (σσ. 11-14), ὅπου καταγράφεται περιληπτικὰ ἢ προσφορὰ τῆς ἐν λόγῳ ἐκδόσεως μὲ τὰ παρακάτω λό-

για: «Ἐλπίζεται ὅτι καὶ ἡ ἐκδοσις τοῦ Δ' τόμου των [τῶν Πατερικῶν Μελετημάτων] θὰ ἀποβῆ χρήσιμη στοὺς κληρικούς, θεολόγους καὶ γενικώτερα στοὺς λαϊκοὺς ἀναγνώστες καὶ θὰ βοηθήσει νὰ γίνουν προσιτὲς οἱ πιὸ σημαντικὲς πτυχὲς τοῦ πατερικοῦ ἥθους, ὥστε νὰ χρησιμεύσουν ὡς ὁδοδείκτες τῆς ἐσωτερικῆς καὶ ἐξωτερικῆς ἱεραποστολῆς γιὰ τὴν ἀντιμέτωπιση καὶ τῶν σύγχρονων διορθοδόξων, διαχριστιανικῶν καὶ διαθρησκευτικῶν διαλόγων» (σσ. 12-13). Ἐν συνεχείᾳ, ἔπεται ὁ «Πρόλογος τοῦ Πανιερώτ. Μητροπολίτου Θεσσαλονίκης κκ. Ἀνθίμου» (σσ. 15-16), ὅπου δίδεται σύντομα καὶ περιεκτικὰ ἢ χρησιμότητα τοῦ παρόντος βιβλίου ὡς ἑξῆς: «Οἱ ἀποστολικοὶ καὶ ἐκκλησιαστικοὶ πατέρες βιώνοντας στὴν πράξιν τὴν παράδοσις τῆς Ἐκκλησίας μας ἐπραγματοποίησαν νέα πνευματέμφορα βήματα στὴ Θεολογία ὡς ἀπάντησις στὰ ζωτικὰ προβλήματα τῶν ἀνθρώπων τῆς ἐποχῆς τους. Τὸ μήνυμα, τὸ ὁποῖο ἀπορρέει ἀπὸ τὴν πατερικὴ γραμματεία ἀνὰ τοὺς αἰῶνες ἀποτελεῖ εὐλογία Θεοῦ στὴν ἀνθρώπινη κοινωνία καλύπτοντας καὶ τὶς σημερινὲς ἀπαιτήσεις καὶ ἀνάγκες τοῦ συγχρόνου ἀνθρώπου. Τὸ ἐγχείρημα εἶναι ἀντικειμενικὰ δυσχερὲς ἀλλὰ, τελικῶς καταλήγει εἰς τὴν κατανόησι, ἀποτίμησι καὶ διατύπωσι τῆς προσωπικῆς θεολογικῆς προσφορᾶς ἢ ὁποῖα υἱοθετεῖται καὶ γίνεται παράδοσις τῆς Ἐκκλησίας» (σσ. 15-16).

Ἡ διάταξη τῆς ὕλης, καθώς και ἡ ἀνάπτυξη τοῦ θέματος, πραγματοποιεῖται μὲ ἐπιστημονικὸ καὶ συστηματικὸ τρόπο σὲ δύο ἐκτενῆ μέρη. Τὸ πρῶτο μέρος τοῦ βιβλίου ὑπὸ τὸν τίτλο: «Θεολογικά – Βιβλικά – Πατερικά» (σσ. 19-232) ἀποτελεῖται ἀπὸ δεκατρία ὑποκεφάλαια, στὰ ὁποῖα καταγράφεται ὁ «Πατερικὸς Λόγος σὲ σχέση μὲ τὴν ὑπερβατικότητα τῆς Θεῖας ὑπάρξεως, μὲ τὴν κατανομὴ καὶ τὴ χρῆση τοῦ πλούτου, μὲ τὴ συμβολὴ του στὴν ἐποχὴ μας, μὲ τὴν προσφορὰ τῆς μελέτης τῆς Ἁγίας Γραφῆς, καθώς και μὲ τὴν τελειότητα τῆς χριστιανικῆς ἀγάπης». Ἀκολούθως, ἀφοῦ δημοσιεύονται θέματα σχετικὰ «μὲ τὴ ζωὴ καὶ τὴν προσφορὰ τῶν Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας, μὲ τὴν ἀποστολὴ τοῦ Χριστιανισμοῦ καὶ τὸ σωτηριῶδες μῆνυμά του, καθώς και μὲ τὴ θεολογία τῶν εἰκόνων, ὁ ἀείμνηστος σ. σφραγίζει τὸ ὡς ἄνω πρῶτο μέρος μὲ εἰδικὴ ἀναφορὰ στὸν Ἅγιο Ἰωάννη τὸν Χρυσόστομο, καθώς και στὸν Ἅγιο Ἰγνάτιο τὸν Θεοφόρο. Ἐν συνεχείᾳ, λαμβάνει χώρα τὸ δεύτερο μέρος τοῦ βιβλίου, τὸ ὁποῖο περιλαμβάνει τρεῖς ἐνότητες: Στὴν πρώτη ἐνότητα ὑπὸ τὸν τίτλο: «Α. Ἱστορικά» (σσ. 235-345), ἡ ὁποία περιέχει πέντε ὑποτίτλους, ὁ σ., ἀφοῦ ἀσχολεῖται μὲ τὴ «ζωὴ καὶ τὸ ἔργο τῶν δύο αὐτοκρατόρων τοῦ βασιλείου τῆς Νίκαιας, Ἰωάννη Βατάτση καὶ Θεοδώρου Β' τοῦ Λάσκαρη», παρακολουθεῖ παράλληλα «τὴν πνευματικὴ καὶ καλλιτεχνικὴ ἀνάπτυξη τῆς Θεσσαλονίκης, καθώς και τὶς ἡσυχαστικὲς ἐριδες κατὰ τὸν 14ο αἰῶνα». Ἀκόμη, ὁ σ. στὴν ἴδια ἐνότητα περιγράφει συνοπτικὰ τὶς «Ἀλώσεις τῆς Κωνσταντινουπόλεως, σύμφωνα μὲ τὶς μαρτυρίες τῶν ἱστοριογράφων, καθώς και τὴ συμβολὴ τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας στὴ διατήρηση-ἀφύπνιση τῆς ἐθνικῆς ἑλληνικῆς συνειδήσεως καὶ στὴ διαμόρφωση τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους». Στὴ

δεύτερη ἐνότητα, ἡ ὁποία τιτλοφορεῖται ὡς: «Β. Μαρτυρολογικά» (σσ. 347-401), καταχωρίζονται τρεῖς ὑποτίτλοι, ὅπου ὁ σ. ἀναπτύσσει θεολογικὰ θέματα γύρω ἀπὸ τὸ μαρτύριο καὶ τοὺς Νεομάρτυρες, καθώς και τὴν προσφορὰ τους στὴν Ἐκκλησία, προβάλλοντας ὡς πρότυπο τὴ ζωὴ καὶ τὸ ἔργο τοῦ Νεομάρτυρος Σεραφεῖμ, Ἀρχιεπισκόπου Φαναρίου καὶ Νεοχωρίου. Στὴν τρίτη ἐνότητα, ποὺ φέρει τὸν τίτλο: «Γ. Πνευματικὴ ζωὴ» (σσ. 403-447) καὶ ἀριθμεῖ τέσσερις ὑποτίτλους, ὁ σ. πραγματεύεται ζητήματα θεολογικοῦ καὶ κοινωνικοῦ ἐνδιαφέροντος ὅπως γιὰ τὸν ὀρθόδοξο μοναχισμό, τὴν πνευματικὴ ζωὴ κατὰ τὸν Ἅγιο Νικόδημο τὸν Ἁγιορείτη, τὰ προβλήματα τῆς νεολαίας κ.λπ. Τέλος, ὁ «Ἀλφαβητικὸς Πίνακας ὀνομάτων, ἐννοιῶν καὶ πραγμάτων» (σσ. 449-472), καθώς και τὰ «Δημοσιεύματα-Ἐπιστημονικὲς ἐργασίες» (σσ. 473-485) τοῦ σ. ὀλοκληρώνουν τὴν ἐν λόγω ἔκδοση.

Ὁ γνωστὸς σὲ ὅλους μας καὶ ἀπὸ τὶς διαλέξεις του στὴν Ἑλλάδα καὶ τὸ ἐξωτερικὸ, ὁ ἀείμνηστος ἀκαδημαϊκὸς διδάσκαλος Χρῖστος Κρικιώνης, ὑπῆρξε ἐμβριθῆς γνώστης τῆς Πατερικῆς Γραμματείας, τὴν ὁποία εἶχε διδάξει ἐπὶ τεσσαρακονταετία, προσέφερε στὸν λαὸ τοῦ Θεοῦ μὲ τὸν ὑπὸ παρουσίαση Δ' τόμο ἕνα ἀκόμη πνευματικὸ καὶ ἐποικοδομητικὸ σύγγραμμα. Πρόκειται γιὰ ἐπιστημονικὲς εἰσηγήσεις, διαλέξεις καὶ αὐτοτελεῖς μελέτες, οἱ ὁποῖες εἶχαν ἐκφωνηθεῖ σὲ διάφορα θεολογικὰ συνέδρια καὶ ἐπετειακὲς ἐκδηλώσεις τῆς Ἐκκλησίας μας ἀπὸ τὸ 1992 ἕως προσφάτως καὶ εἶχαν δημοσιευθεῖ στὸν ἡμερήσιο καὶ περιοδικὸ ἐκκλησιαστικὸ τύπο. Ὁ σ., ὡς ἀριστος γνώστης τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Γραμματείας, ἀφοῦ μελέτησε εἰς βάθος τὰ ἱερά κείμενα, ἐρεύνησε τὶς ἀρχαιακὲς πηγὲς καὶ ταξινόμησε τὴν ἑλληνικὴ καὶ

ξένη βιβλιογραφία, συνέταξε με μεθοδικότητα, σαφήνεια, γλαφυρότητα και πειστικότητα τις ως άνω εισηγήσεις και μελέτες τις οποίες συμπεριέλαβε στὸν παρόντα τόμο. Ἀκολούθως, ἀνάλογα με τὸ εἶδος καὶ τὸ περιεχόμενο τοῦ λόγου καὶ τῶν ἐνασχολήσεών τους, τις κατέταξε θεματικὰ στὶς κάτωθι κατηγορίες-ομάδες: θεολογικά, βιβλικά, πατερικά, ἱστορικά, μαρτυρολογικά καὶ πνευματικὴ ζωή. Ἐπιπροσθέτως, ὁ πραγματικὸς πλοῦτος τῶν ὑποσημειώσεων καὶ τῶν παραπομπῶν καταδεικνύουν τὴν κοπιώδη προσπάθεια τοῦ ἀειμνήστου σ. γιὰ τὴ συγγραφή τῆς μελέτης αὐτῆς, ἢ ὅποια ἀπαντᾶ στὰ ὑπαρξιακὰ ζητήματα καὶ τις μεταφυσικὲς ἀγωνίες τοῦ σημερινοῦ ἀνθρώπου. Μὲ γνώμονα τὴν ὀρθόδοξη πίστη καὶ ἠθικὴ, προσφέρει λύσεις σὲ πολυποίκιλα προβλήματα καὶ δίδει ἀπαντήσεις σὲ προβλήματα ποὺ ἀπασχολοῦν τὸν ἀνθρώπινο νοῦ καὶ τὴ συνείδηση. Παρουσιάζει διεξόδους, με τὸν Πατερικὸ Λόγο τῆς Ἐκκλησίας, σὲ ζητήματα καὶ προβλήματα τῆς καθημερινότητας ἔναντι τῆς σήψης, τῆς διαφθορᾶς καὶ τῆς ἀδιαφορίας. Ἐπίσης με τὴ φιλότιμη διάθεσή του, ὁ σ. προβάλλει σὲ ἀπλῆ καθαρεύουσα γλῶσσα τὴν ἀνεκτίμητη ἀξία τῆς ἑλληνορθόδοξης παιδείας μέσα ἀπὸ τὰ ἐκκλησιαστικὰ συγγράμματα καὶ τὴν ἱερὴ παράδοση τοῦ φιλοχρίστου λαοῦ μας.

Ἡ προσφορὰ τοῦ ἀειμνήστου Καθηγητοῦ Χριστοῦ Κρικιώνη με τὴν ἔκδοση αὐτὴ ὑπῆρξε πολύτιμη, ἀφοῦ ἔθεσε σὲ κυκλοφορία ἕναν ὁδηγὸ ἠθικῶν, παιδαγωγικῶν καὶ κοινωνικῶν διδασμάτων, τὰ ὅποια προέρχονται ἀπὸ τὴ θεϊκὴ σοφία τῶν λογίων ἀσκητῶν, μοναχῶν καὶ ἱεραρχῶν, οἱ ὅποιοι ἐλάμπρυναν με τὴ ζωὴ καὶ τὸ ἔργο τους τὴν Ἐκκλησίαν μας. Τὸ παρὸν βιβλίον μορφώνει

πνευματικὰ τὸν ἀνθρωπο, ἐνισχύει καὶ ἐνδυναμώνει τὸ ἠθικὸ καὶ τὴν πίστη του καὶ συμβάλλει ἀποφασιστικὰ στὴν ψυχοπαιδαγωγικὴ ὀλοκλήρωση τῆς ἀνθρώπινης προσωπικότητος με ἀπώτερο σκοπὸ νὰ παρακινήσει τὸν ἀνθρωπο καὶ νὰ τὸν ὁδηγήσει στὴν κατὰ Χριστὸν ζωὴ, τὴ Θέωση.

Ὁ παρὼν τέταρτος κατὰ σειρὰ τόμος με τὸν ὡς ἄνω τίτλο: «Πατερικά Μελετήματα» ἀποτελεῖ βασικὸ, ὠφέλιμο καὶ ἐνδιαφέρον βοήθημα γιὰ κάθε μελετητὴ ἢ ἀναγνώστη καὶ ὑπόσχεται μία πλούσια πνευματικὴ παρακαταθήκη στὶς ἐπερχόμενες γενεές τοῦ Χριστεπωνύμου πληρώματος, τὴν ὅποια θὰ πρέπει νὰ ἀντιτάξει ὁ σύγχρονος Ἕλληνας ἀπέναντι στὴν κρίση τῶν ἀξιῶν καὶ τῶν ἀρχῶν, τὴν ὅποια διέρχεται σήμερα ὁ τόπος μας. Στὸν ἀείμνηστο Καθηγητὴ ὀφείλονται θερμὲς εὐχαριστίες γιὰ τὴν ἀξιεπαινη ἐπιστημονικὴ προσπάθεια καὶ εὐχόμεθα ἐκ καρδίας μέσης ὁ Θεὸς νὰ τὸν ἀναπαύει ἐν σκηναῖς δικαίων, καθὼς καλλιέργησε ὑποδειγματικὰ τὰ θεολογικὰ γράμματα, συμβάλλοντας τὰ μάλα στὴν πρόοδο καὶ τὸ καλὸ τῆς ἐθνικῆς μας παιδείας.

† Σεβ. Μητροπολίτης Ἡλείας
κ. Γερμανός (Παρασκευόπουλος)

Θεόδωρος Ἀ. Μεϊμάρης,
Μέγας Ἀρχιδιάκονος τῆς Μ. τ. Χ. Ε.,
*Ἡ Ἀναδιοργάνωσις
τοῦ Ἀλεξανδρινοῦ Θρόνου
ἐπὶ Μελετίου Μεταξάκη (1926-1935).
Ἐκ τοῦ διπλωματικοῦ ἀρχεακοῦ
ὕλικου τοῦ Ὑπουργείου Ἐξωτερικῶν
τῆς Ἑλλάδος καὶ τοῦ Foreign Office
τοῦ Ἡνωμένου Βασιλείου,
ἐκδ. οἶκος Κ. καὶ Μ. Σταμούλη,
Θεσσαλονίκη 2019, σσ. 890.*

Ὁ Μέγας Ἀρχιδιάκονος τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου Θεόδωρος Μείμαρης παρουσίασε προσφάτως μία σπουδαία καὶ μὲ ἰδιαίτερο ἐνδιαφέρον μελέτη, σὲ ἕναν καλαίσθητο καὶ ὀγκώδη τόμο, ποῦ ἀφορᾷ μέρος τῆς σύγχρονης ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας τοῦ Ἀλεξανδρινοῦ Θρόνου. Τὸ ὄβλιό ποῦ χρησιμοποίησε προέρχεται ἀπὸ τὰ διπλωματικά ἀρχεῖα τοῦ Ἵπουργείου Ἐξωτερικῶν τῆς Ἑλλάδος καὶ τοῦ Foreign Office τοῦ Ἡνωμένου Βασιλείου. Σημειωτέον ὅτι ἔχει προηγηθεῖ μελέτη τοῦ ἰδίου συγγραφέα ὑπὸ τὸν τίτλο: *Ἡ ἐκλογή καὶ ἡ ἀναγνώρισις τοῦ Μελετίου Μεταξάκη ὡς Πατριάρχου Ἀλεξανδρείας (1925-1927)* (Θεσσαλονίκη 2016, σσ. 555), ἡ ὁποία βασίσθηκε στὰ παραπάνω ἀρχεῖα καὶ ἀποτελεῖ τὴ συνέχεια τῆς ὑπὸ παρουσίαση μελέτης. Συγκεκριμένα ὁ σ. μελετᾶ λεπτομερέστατα τὰ ἄγνωστα ἐκκλησιαστικά ζητήματα ποῦ διαδραματίσθηκαν καὶ ἀπασχόλησαν τὴν Ἀλεξανδρινὴ Ἐκκλησία κατὰ τὴν περίοδο τῆς Πατριαρχίας τοῦ Ἀλεξανδρείας Μελετίου Μεταξάκη (1926-1935) καὶ φέρνει στὸ φῶς σημαντικὰ νέα στοιχεῖα.

Στὴν σ. 1 τοῦ βιβλίου ὑπάρχει φωτογραφία τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου Βαρθολομαίου μὲ τὸν συγγραφέα, ὅπου ὁ πρῶτος κρατᾷ στὰ χέρια τοῦ βιβλίου τοῦ συγγραφέα. Στὶς σσ. 3-4 δημοσιεύεται Πατριαρχικὸ Γράμμα, ἐνῶ στὴ σ. 5 ὑπάρχει ἡ ἀφιέρωση τοῦ σ. στὴν ἀδελφή του Οὐρανία. Τὶς σσ. 7-10 καταλαμβάνουν τὰ περιεχόμενα, τὴ σ. 11 οἱ βραχυγραφεῖς, τὶς σσ. 13-15 ὁ πρόλογος καὶ τὶς σσ. 17-35 ἡ εἰσαγωγή.

Ἡ ἀξιολόγη αὐτῆ μελέτης τοῦ Μεγάλου Ἀρχιδιακόνου χωρίζεται σὲ ἑπτὰ κεφάλαια: Τὸ πρῶτο κεφάλαιο (σσ. 37-118) ἀναφέρεται στὸ πλαίσιο τῆς σύνταξης τῶν κανόνων τοῦ Ἀλεξανδρινοῦ Θρόνου ἐπὶ Πατριαρχίας Μελετίου, τὸ ὁποῖο

διαιρεῖται σὲ τρία ὑποκεφάλαια. Μελετᾶ τις κατευθυντήριες σκέψεις τοῦ Μελετίου Μεταξάκη, μετὰ ἀπὸ τὴν ἐκλογή του στὸν Ἀλεξανδρινὸ Θρόνο, τὰ κοινοτικά ζητήματα καὶ τὴ σύνταξη κανονισμῶν ποῦ διασφαλίζουν τὴν αὐτονομία καὶ τὸ αὐτοδιοίκητο τῆς Ἀλεξανδρινῆς Ἐκκλησίας. Ἐν συνεχείᾳ καταπιάνεται μὲ τὴ διασφάλιση τῆς ἐλληνορθόδοξου ἰδιοπροσωπίας τοῦ Ἀλεξανδρινοῦ Θρόνου καὶ ἀσχολεῖται μὲ τὸ ὑπόμνημα ποῦ συνέταξε παρεπιδημῶν ὁ Μεταξάκης στὸ Λουτράκι στὶς ἀρχὲς Σεπτεμβρίου τοῦ 1929. Ἀφορᾷ ἐκκλησιαστικά ζητήματα σχετικὰ πρὸς τὴν κατάργηση τῶν Διομολογήσεων στὴν Αἴγυπτο. Παρουσιάζει τὰ γεγονότα, τὶς σκέψεις καὶ τὴ διπλωματικὴ θέση τοῦ Μ. Μεταξάκη ἐπὶ τοῦ θέματος ποῦ διαπραγματεύεται μετὰ τὴν Ἑλληνικὴ καὶ Αἰγυπτιακὴ κυβέρνησης. Ἀκολούθως ἀσχολεῖται μὲ τὶς σχέσεις τοῦ Πατριαρχείου Ἀλεξανδρείας μὲ τὶς ἐλληνικὲς κοινότητες καὶ τὴ θέση καὶ στάση τῶν Ἑλληνικῶν Διπλωματικῶν Ἀρχῶν. Καταπιάνεται μὲ τὸ ὑπόμνημα τοῦ Ἀλεξανδρείας Φωτίου (1900-1925), τὸ ὁποῖο ἔστειλε στὸ Ἵπουργεῖο τῶν Ἐξωτερικῶν τῆς Ἑλλάδος τὸν Ὀκτώβριο τοῦ 1911, καθὼς καὶ τὴ γνωμοδότηση τοῦ νομοκανονολόγου Ἰωάννη Εὐταξία, ὁ ὁποῖος συνέταξε τὸ 1913 πρὸς τὴν Ἑλληνικὴν Κυβέρνηση καὶ ἀφορᾷ τὰ νομοκανονικὰ καθεστῶτα στὴν Αἴγυπτο. Ἀκόμη παρουσιάζει τὰ κοινοτικά καὶ διπλωματικά ζητήματα μὲ τὸν τρόπο ποῦ τὰ χειρίσθηκε ὁ Μελέτιος Μεταξάκης.

Στὸ δεύτερο κεφάλαιο (σσ. 119-252) ὁ σ. μελετᾶ τὸν Ὁργανικὸ Νόμο τοῦ Πατριαρχείου Ἀλεξανδρείας. Ἐκινᾷ μὲ τὸ προσχέδιο ποῦ φέρει τὸν τίτλο: «Νόμος Καταστατικὸς τοῦ Ἑλληνορθόδοξου Πατριαρχείου Ἀλεξανδρείας (1928)», ποῦ ἀπαρτίζεται ἀπὸ 22 ἄρθρα, τὰ ὁποῖα

ἀναλύει καὶ σχολιάζει. Ἐν συνεχείᾳ ἀσχολεῖται μὲ τὸ ἀνατεθεωρημένον Σχέδιον τοῦ Ὁργανικοῦ Νόμου, γιὰ τὸ ὁποῖο συνήλθε κληρικολαϊκὴ ἐπιτροπὴ τὸν Δεκέμβριον τοῦ 1928 μὲ σκοπὸν νὰ ἐπεξεργασθῆ τὸ προσχέδιον ποῦ προέκυψε ἀπὸ τὸ ἀνατεθεωρημένον «Σχέδιον Ὁργανικοῦ Νόμου τοῦ Ἑλληνορθοδόξου Πατριαρχείου Ἀλεξανδρείας», τὸ ὁποῖο ἀποτελεῖται ἀπὸ 11 ἄρθρα. Ὁ σ. παρουσιάζει τὰ ἄρθρα καὶ κάνει σχετικὰ σχόλια καὶ παρατηρήσεις. Παρακάτω μελετᾷ τὶς διπλωματικὰς διεργασίας μεταξὺ Ἑλλάδος, Αἰγύπτου καὶ Μ. Βρετανίας γιὰ τὴν κύρωση τοῦ Ὁργανικοῦ Νόμου ποῦ ἀπασχόλησαν τὸν Ἀλεξανδρινὸν Θρόνον καὶ τὶς δυσκολίας ποῦ ὑπῆρχαν μὲ τὶς αἰγυπτιακὰς ἀρχάς. Ἐπειτα ἀσχολεῖται μὲ τὸ ζήτημα τῆς διαρρυθμίσεως τοῦ καθεστώτος τοῦ Προσωπικοῦ Δικαίου στὴν αἰγυπτιακὴ ἐπικράτεια, μὲ τὴν ἔγκριση τοῦ Ὁργανικοῦ Νόμου καὶ μὲ τὸ θέμα τῶν Ἐκκλησιαστικῶν Δικαστηρίων τοῦ Ἀλεξανδρινοῦ Θρόνου. Ἀκολούθως παρουσιάζει τὸ ἱστορικὸ καὶ διπλωματικὸ πλαίσιο τῆς ἐμπλοκῆς τῶν βρετανικῶν ἀρχῶν στὸ ζήτημα τῆς κυρώσεως τοῦ Ὁργανικοῦ Νόμου κατὰ τὸ ἔτος 1935 καὶ τὶς ἐνέργειες τοῦ Μελετίου Μεταξάκη.

Στὸ τρίτον κεφάλαιον (σ. 253-285) ὁ σ. ἐξετάζει τοὺς βασικοὺς θεσμοὺς τῆς διοικήσεως τοῦ Πατριαρχείου Ἀλεξανδρείας, ὅπως τὴ σύσταση Πατριαρχικῆς Συγκλήτου ποῦ πρότεινε ὁ Μελέτιος Μεταξάκης ὑπὸ τὴ μορφή κληρικολαϊκοῦ διοικητικοῦ σώματος. Παρουσιάζει τὸν κανονισμὸ τῆς Πατριαρχικῆς Συγκλήτου, ὁ ὁποῖος ἀποτελεῖται ἀπὸ 22 ἄρθρα, τὰ ὁποῖα σχολιάζει. Ἐν συνεχείᾳ καταπιάνεται μὲ τὴν ἀνασύστασιν τοῦ Συνοδικοῦ Θεσμοῦ κατὰ τὴν περίοδον τῆς πατριαρχίας τοῦ Μελετίου Μεταξάκη καὶ μελετᾷ τὰ 33 ἄρθρα τῆς Πατριαρχικῆς διατάξεως περὶ

Συνοδικοῦ Θεσμοῦ. Ἀκόμη παραθέτει ἀπόψεις διακεκριμένων ἱστορικῶν ὅπως τοῦ Γεράσιμου Κονιδάρη καὶ τοῦ Ἀθηνῶν Χρυσοστόμου Παπαδοπούλου.

Τὸ τέταρτον κεφάλαιον (σ. 287-490) τιτλοφορεῖται: «Ὁ περὶ ἐκλογῆς Πάπα Πατριάρχου Ἀλεξανδρείας Κανονισμός». Πρόκειται γιὰ τὸν τρίτον κανονισμὸ ποῦ περιέχεται στὸ Ὑπόμνημα τοῦ Μελετίου Μεταξάκη πρὸς τὴν Ἱ. Σύνοδον τοῦ Πατριαρχείου Ἀλεξανδρείας (1928), ὁ ὁποῖος θεωρεῖται ἀμέσως συνδεδεμένος μὲ τὸν Ὁργανικὸν Νόμον τοῦ Ἀλεξανδρινοῦ Θρόνου. Μελετᾷ τὸν κανονισμὸν περὶ τῆς ἐκλογῆς τοῦ Πατριάρχου Ἀλεξανδρείας, ποῦ ἀποτελεῖται ἀπὸ 33 ἄρθρα, τὸ προτεινόμενον σύστημα τῆς Πατριαρχικῆς ἐκλογῆς ἀπὸ τὸν Μεταξάκη καὶ τὴ θέσιν καὶ τὶς ἀποφάσεις τῆς Ἱ. Συνόδου τοῦ Πατριαρχείου Ἀλεξανδρείας. Ἐπειτα ὁ σ. ἀσχολεῖται μὲ τὰ δημοσιεύματα τοῦ ἐλληνόφωνου ὁμογενειακοῦ τύπου τῆς Αἰγύπτου ποῦ ἀφοροῦν τὸ σύστημα τῆς πατριαρχικῆς ἐκλογῆς τοῦ 1932 καὶ τὶς τοποθετήσεις τοῦ Πατριαρχείου Ἀλεξανδρείας, τὶς ζυμώσεις τῶν ἐλληνικῶν κοινοτήτων καὶ τὴν ἐμπλοκὴν τῶν διπλωματικῶν ἀρχῶν. Ἀκολούθως παρουσιάζει τὸ ἱστορικὸν πλαίσιον, τὶς προτάσεις καὶ τὴν τοποθέτησιν τῆς Συριακῆς Κοινότητος ἔναντι τοῦ Κανονισμοῦ τῆς Πατριαρχικῆς ἐκλογῆς κατὰ τὸ ἔτος 1934, ποῦ ἀπασχόλησε τὸν Ἀλεξανδρείας Μελέτιον καὶ τὴν Ἱ. Σ. τοῦ Ἀλεξανδρινοῦ Θρόνου, τὴν τελικὴν ρύθμισιν τοῦ Κανονισμοῦ τῆς Πατριαρχικῆς ἐκλογῆς τὸ 1934 καὶ ἀντιπαραβάλλει τὰ ἄρθρα τῆς Διατάξεως περὶ ἐκλογῆς πατριάρχου τοῦ 1932 μὲ τὸ νέο σχέδιον τῆς Διατάξεως τοῦ 1934, ποῦ ἀποτελεῖται ἀπὸ 40 ἄρθρα ἔναντι τῆς παλαιᾶς ποῦ ἀριθμοῦσε 15 ἄρθρα. Ἀσχολεῖται ἐπίσης μὲ τὴν ἀνάμειξιν τῆς βρετανικῆς διπλωματίας

στη διευθέτηση του συστήματος της πατριαρχικής εκλογής και τα γεγονότα που διαδραματίστηκαν κατά τα έτη 1932-1935 και επιπλέον με το σύστημα της σύνταξης κανονισμού για την εκλογή του προκαθημένου της Κοπτικής Έκκλησίας, ζήτημα που έτέθη μετά από τον θάνατο του Κόπτου πατριάρχου Κυρίλλου το 1927.

Στο πέμπτο κεφάλαιο (σσ. 491-603) ό σ. καταπιάνεται με τη δικαιοδοσία του Άλεξανδρινού Θρόνου επί Μελετίου Μεταξάκη στην Αφρικανική Ήπειρο. Άσχολείται με την αναδιοργάνωση των μητροπόλεων, καθώς και με την ίδρυση και επανίδρυση νέων μητροπόλεων όπως των μητροπόλεων Ίωαννουπόλεως, Καρθαγένης και Έρουπόλεως, την αντιμετώπιση των οικονομικών ζητημάτων του Θρόνου και των επαρχιών – ένα μείζον ζήτημα που άπασχόλησε τον Μεταξάκη για την επιβίωση του Πατριαρχείου Άλεξανδρείας. Έν συνεχεία ό σ. άσχολείται με τη μέριμνα του Μελετίου για τη Μητρόπολη Αζώμης και με το εκκλησιαστικό ζήτημα της Άβησσυνίας, καθώς και με τις κοινοτικές διενέξεις που σημειώθηκαν στην Τύνιδα και το Μαρόκο και την παρέμβαση του Μελετίου για να επανέλθουν οι κοινότητες σε όμαλή κατάσταση λειτουργίας.

Το έκτο κεφάλαιο (σσ. 605-681) τιτλοφορείται: «Η ρύθμιση κανονικών ζητημάτων Διορθοδόξου ενδιαφέροντος επί Μελετίου Μεταξάκη». Έξετάζονται τα ζητήματα κανονικής τάξεως και εκκλησιαστικής δικαιοδοσίας μεταξύ του Οικουμενικού Πατριαρχείου και του Πατριαρχείου Άλεξανδρείας, τα όποια προέκυψαν κατά την Πατριαρχία του Μελετίου (ό όποιος προσέβη στην επέκταση του τίτλου του Άλεξανδρινού Προκαθημένου), τη διεκδίκηση της Μάλτας από τις Έκκλησίες Κωνσταν-

τινουπόλεως και Άλεξανδρείας. Έπειτα ό σ. παρουσιάζει τα ιστορικά γεγονότα που διαδραματίστηκαν με την ίδρυση της Μητροπόλεως Καρθαγένης (1931), τα επιχειρήματα του Μελετίου που άποσκοπούσαν στο να προσαρτηθεί στη νεοσύστατη Ί. Μ. Καρθαγένης ή νήσος Μάλτα – το όποιο δεν έγινε μετά από αντίδραση του Οικουμενικού Πατριαρχείου. Παρακάτω ό σ. άσχολείται με την επίλυση του ζητήματος της Μ. Σινά στους κόλπους του Άλεξανδρινού Θρόνου, το όποιο προϋπήρχε και έλαβε σοβαρότερη μορφή επί των ήμερών του Μελετίου. Ό σ. άκόμη μελετά έξονυχιστικά το ζήτημα και παραθέτει τις συνοδικές έγγραφες, τους συμβιβασμούς και τη συμφωνία για την αίσια επίλυση του ζητήματος του Σιναΐτικου Μετοχίου. Έξετάζει τη διαρρύθμιση του Ήμερολογιακού Ζητήματος (1924) που προέκυψε στο Πατριαρχείο Άλεξανδρείας, όταν για πρώτη φορά άρχισε να άσχολείται ή Ί. Συνοδος επί Μελετίου το θέρος του 1926 μέχρι την υιοθέτησή του την 1η Οκτωβρίου του 1928.

Στο έβδομο κεφάλαιο (σσ. 683-703) ό σ. άσχολείται με τον θάνατο του Άλεξανδρείας Μ. Μεταξάκη, που έπληθε από καρδιακό έπεισόδιο στις 28 Ίουλίου 1935, με δημοσιεύματα του τύπου που συνέδεσαν την αίτία του θανάτου του με την άδυναμία του να έλεγεί Πατριάρχης Ίεροσολύμων, με το έργο που κατέλιπε και με τη δράση του, με την τελετή της κηδείας του και με τα σχετικά δημοσιεύματα του τύπου. Τέλος, αναφέρεται στην παρακαταθήκη που άφησε ό Μ. Μεταξάκης και παραθέτει σχόλια διακεκριμένων ιερωμένων και λαϊκών για το έργο και την προσωπικότητά του.

Άκολουθούν ό επίλογος (σσ. 705-737), ή έκτενέστατη άγγλική περίληψη (σσ. 739-767), ή πλούσια βιβλιογραφία

(σσ. 769-851), τὸ θαυμάσιο παράρτημα φωτογραφιῶν (σσ. 853-870) καὶ τὸ εὐρετήριο (σσ. 871-890).

Ὁ Θ. Μεϊμάρης, ὅπως προκύπτει ἀπὸ τὸ ἐξαιρετικὸ πόνημά του, συγκέντρωσε καὶ μελέτησε πληθώρα ἐγγράφων, ποὺ ἀναφέρονται σὲ ἐκκλησιαστικὰ καὶ διπλωματικὰ ζητήματα τοῦ Ἀλεξανδρινοῦ Θρόνου ἐπὶ Μελετίου Μεταξάκη καὶ παρουσιάζου ἰδιαίτερο ἐνδιαφέρον. Ἀξίζει νὰ σημειωθεῖ ὅτι ὅλο αὐτὸ τὸ ἀρχεῖακὸ ὕλικὸ τὸ ἀξιοποίησε καὶ τὸ παρουσίασε μὲ ἄριστο τρόπο, μὲ πλούσια τεκμηριωμένα σχόλια, μὲ ἐπιστημονικὴ ἐπάρκεια καὶ πληρότητα, γεγονός ποὺ καταδεικνύει ὅτι κατέχει πολὺ καλὰ τὸ θέμα καὶ ἀντιλαμβάνεται εἰς βάθος τὰ ἐκκλησιαστικὰ ζητήματα τοῦ Ἀλεξανδρινοῦ Θρόνου τῆς περιόδου.

Ὁ σ., ἀγαπητὸς μας φίλος, εἶναι ταπεινός, μορφωμένος, σοβαρός, χαρισματικὸς κληρικὸς μὲ πίστη στὸν Θεό. Ἀναλαμβάνει μεγάλα καὶ δύσκολα ἐπιστημονικὰ ἔργα τὰ ὁποῖα ὀλοκληρῶνει σὲ σύντομο χρονικὸ διάστημα μὲ ἐπιτυχία. Ἐπειδὴ ἔχουμε προσωπικῶς συνεργασθεῖ μαζί του, ἐπισημαίνουμε ὅτι εἶναι αὐστηρὸς μὲ τις ἐκδόσεις τῶν βιβλίων του. Ἐπιμένει ἕως τὴν τελευταία στιγμή στὸ τυπογραφεῖο γιὰ νὰ μὴν ὑπάρχουν τυπογραφικὰ λάθη. Ἡ ἐπιμονή του, ὁ κόπος καὶ μόχθος του ἔφεραν στὸ φῶς τῆς δημοσιότητας ἕνα ἀκόμη πολὺ καλογραμμένο βιβλίον σὲ Πατριαρχικὴ Φαναριώτικη γλῶσσα καὶ ἀντίληψη, ποὺ διαβάζεται ἄνετα καὶ εὐχάριστα. Γιὰ τὸν λόγο αὐτὸ ἀξίζει πολλῶν συγχαρητηρίων καὶ εὐχόμεστε ὁ Θεὸς νὰ τοῦ χαρίσει ὑγεία καὶ δύναμη γιὰ νὰ συνεχίσει τὸ θεάρεστο ἔργο του στὸ Φανάρι καὶ νὰ μᾶς δώσει στὸ μέλλον καὶ νέες ἐνδιαφέρουσες μελέτες.

Πασχάλης Βαλσαμίδης
Ἐπίκ. Καθηγητῆς Δ.Π.Θ.

Ἀλέξιος Γ. Κ. Σαββίδης,
Βυζαντινο-Ρωσικά.

*Ἐξήμισι αἰῶνες βυζαντινο-ρωσικῶν
 σχέσεων (1ο μισὸ 9ου-2ο μισὸ 15ου/
 ἀρχὲς 16ου αἰ. μ.Χ.).*

Τὸ status τῆς ἔρευνας,
 ἐκδ. οἶκος Κ. & Μ. Ἄντ. Σταμούλη,
 Θεσσαλονίκη 2018, σσ. 288.

«Οἱ σχέσεις τῆς Βυζαντινῆς Αυτοκρατορίας μὲ τοὺς Ρώσους ἀποτελοῦν ἕνα ἀπὸ τὰ σημαντικώτερα κεφάλαια τῆς μεσαιωνικῆς ἑλληνικῆς ἱστορίας καὶ ἐκτείνονται σὲ μία σημαντικὴ περίοδο ἐξήμισι περίπου αἰῶνων, μὲ κεντρικό-κομβικὸ σημεῖο τοὺς τὸν ἐκχριστιανισμὸ τοῦ ρωσικοῦ ἔθνους στὰ τέλη τοῦ 10ου μ.Χ. αἰῶνα – γεγονός ποὺ δικαίως κατατάσσεται στὰ σημαντικώτερα τῆς παγκόσμιας ἱστορίας». Ἐκκινώντας ἀπὸ αὐτὴ τὴ θέση, ἡ ὁποία δημοσιεύεται στὸ ἐνδεικτικὸ/ἐπεξηγηματικὸ σημείωμα στὸ ὀπισθόφυλλο τοῦ βιβλίου, ὁ Καθηγητῆς τοῦ Πανεπ. Πελοποννήσου, ὁ Βυζαντινολόγος Ἀλέξης Σαββίδης, συνέταξε ἕνα διμερὲς ἔργο (*Βυζαντινο-Ρωσικά Α' καὶ Β'*) περὶ τὸ θέμα.

Τὸ βιβλίον εἶναι ἀφιερωμένο στὴ μνήμη ἀφ' ἐνὸς τοῦ Ὁμοτίμου Καθηγητῆ τοῦ Τμήματος Ἱστορίας καὶ Ἀρχαιολογίας τοῦ Α.Π.Θ. Φαίδωνα Μαλιγκοῦδη, ὁ ὁποῖος ἐν ἐκτάσει ἀσχολήθηκε στὸν ἐπιστημονικὸ του βίον μὲ τὴν ἱστορία καὶ τὸν πολιτισμὸ τῶν Σλαβικῶν λαῶν καὶ μὲ τις σχέσεις τοὺς μὲ τὸ Βυζάντιο, καὶ ἀφ' ἑτέρου στὴ μνήμη τῆς Ρωσίδας γιαιγιᾶς τοῦ συγγραφέα Ντούνιας Ἄντροσένκο-Μεϊμαράκη, ποὺ –προφανῶς– τὸν ἔφερε ἀπὸ μικρὴ ἡλικία σὲ ἐπαφὴ μὲ τὴν ἱστορία καὶ τὸν πολιτισμὸ τῆς Ρωσίας.

Τὸ ἔργο προλογίζεται κατ' ἀρχὰς ἀπὸ τὴν Ὁμότ. Καθηγήτρια Ἱστορίας καὶ Πολιτισμοῦ τῶν Σλαβικῶν λαῶν στὸ Α.Π.Θ.

Γιάννα Κατσόβσκα-Μαλιγκούδη και ἐν συνεχείᾳ ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸν συγγραφέα, ὁ ὁποῖος στὸν Πρόλογό του μεταξὺ ἄλλων ἀναφέρει καὶ τὴν ἀφορμὴ τῆς συγγραφῆς: «Ἀποσπάσματα τῆς ἀρχικῆς ὁμιλίας πάνω στὴν ὁποία βασίζεται ἡ παρούσα μελέτη, ἐκφωνήθηκαν στὴν τελετὴ ποὺ ἔγινε στὴ Ρωσικὴ πρεσβεία στὴν Ἀθήνα (22 Φεβρουαρίου 2018), μὲ τὴν ἐπίδοση στὸν Πρέσβη τῆς Ρωσικῆς Ὀμοσπονδίας στὴν Ἑλλάδα, Ἀντρέι Μάσλοβ, τοῦ ἐπίτιμου διδακτορικοῦ τίτλου γιὰ τὸν πρόεδρο τῆς Ρωσικῆς Ὀμοσπονδίας, Βλαντίμιρ Πούτιν, ἀπὸ τὸ Τμῆμα Ἱστορίας, Ἀρχαιολογίας καὶ Διαχείρισης Πολιτισμικῶν Ἀγαθῶν τοῦ Παν. Πελοποννήσου ... στὸ πλαίσιο τῆς ἐξωστρέφειας τοῦ ἰδρύματος γιὰ τὴν ἐξασφάλιση διεθνῶν ἐπιστημονικῶν συνεργασιῶν. Ἀπὸ τὸν Ρῶσο πρέσβη ζητήθηκε νὰ μεταφέρει στὴ χώρα του τὴν ἀνάγκη ἐπιστημονικῆς ἐνίσχυσης τῆς Ἑλλάδας ἀπὸ τὴ Ρωσσία γιὰ τὴν περαιτέρω ἀνάπτυξη τῶν ἑλληνικῶν σλαβολογικῶν σπουδῶν».

Τὰ εἰσαγωγικὰ φύλλα καὶ τὰ προλογικὰ κείμενα ἀκολουθεῖ τὸ Α΄ μέρος τοῦ βιβλίου (σσ. 19-203), ποὺ παρουσιάζεται χωρισμένο σὲ δέκα μικρότερα ὑποκεφάλαια, θεματικοῦ χαρακτῆρα: i. Εἰσαγωγικὰ σχόλια – Διεθνῆ συνέδρια καὶ ἐκδόσεις (1988-1989) γιὰ τὴ χιλιοστὴ ἐπέτειο τοῦ ἐκχριστιανισμοῦ τῶν Ρώσων. ii. Ὁ ἐκχριστιανισμὸς τῶν Ρώσων καὶ ἡ σημασία του. iii. Ἡ μαρ-

τυρία τοῦ Παλαιορωσικοῦ Χρονικοῦ. iv. Τὸ χρονολογικὸ φάσμα τῶν βυζαντινορωσικῶν σχέσεων – Οἱ δύο μεγάλες φάσεις καὶ ἡ ἐνδιάμεση περίοδος. v. Ἐπιδρομὲς καὶ ἐμπορικὲς συμφωνίες, ἰδιαίτερα πρὶν, ἀλλὰ καὶ μετὰ τὸν ἐκχριστιανισμὸ τῶν Ρώσων – Βαλκανικὸ μέτωπο καὶ Βάραγγοι. vi. Ἡ ἰδεολογία τῆς «Τρίτης Ρώμης» καὶ ἡ πολιτιστικὴ κληρονομιά τοῦ Βυζαντίου στὴ Ρωσσία. vii. Ὑποθέτηση ἀλλὰ καὶ ἀμφισβήτηση τῆς περὶ «Τρίτης Ρώμης» θεωρίας ἀπὸ τὴν ἔρευνα. viii. Μερικὰ σημαντικὰ συγγράμματα, μελετήματα καὶ ἐπισκοπήσεις γιὰ τὶς βυζαντινο-ρωσικὲς σχέσεις στὴ διεθνή βιβλιογραφία. ix. Οἱ ρωσικὲς σπουδὲς στὴν Ἑλλάδα σήμερα στὸ πλαίσιο πανεπιστημιακῶν τμημάτων καὶ ἐρευνητικῶν κέντρων/ἰνστιτούτων σλαβολογίας/βαλκανολογίας – Μία σύνοψη. x. Ἡ ἀνάγκη γιὰ περισσότερες ἑλληνικὲς μεταφράσεις ἔργων τῆς ρωσικῆς βυζαντινολογίας. Τὸ Α΄ μέρος συμπληρώνεται μὲ παράρτημα ποὺ τιτλοφορεῖται: «Τὰ ὀνόματα “Ρῶς”–“Ρῶσοι”–“Ρωσσία” στὶς βυζαντινὲς πηγές», μὲ «Συνοπτικὸ χρονολόγιο (838/839-1589 μ.Χ.)», «Βιβλιογραφία γιὰ τὶς βυζαντινο-ρωσικὲς σχέσεις»¹, «Βιβλιογραφικὲς προσθήκες-συμπληρώσεις», ἀγγλικὴ περίληψη καὶ Εὐρετήριο Α΄ μέρους.

Στὸ Β΄ μέρος τοῦ βιβλίου ὑπὸ τὸν τίτλο: «Χρονολογικὴ ἐπισκόπηση τῶν Βυζαντινο- καὶ Μεταβυζαντινο-Ρωσσι-

1. Ἡ βιβλιογραφία διακόπτεται ἀπὸ ἔγχρωμο δεκαεξασέλιδο ἐκτὸς ἀριθμῆσεως, ποὺ φέρει πίνακες συναφεῖς μὲ τὸ θέμα (εἰκόνες νομισμάτων, μικρογραφιῶν χειρογράφων, φορητῶν εἰκόνων καὶ φωτογραφίες μνημείων – ἅπαντα μὲ τὸν ἀπαιτούμενο ὑπομνηματισμὸ), μικρὴ συνεισφορὰ στὸν φιλόστορα ἀναγνώστη ποὺ κατὰ τὰ λοιπὰ, ἂν ἐξαιρέσει κάποιος τὰ χρονολόγια καὶ τὶς σαφεῖς συνοπτικὲς τοποθετήσεις στὰ ἐπιμέρους θέματα, ἐνδέχεται νὰ δυσκολευθεῖ νὰ παρακολουθήσει τὸ βιβλίο. Σημαντικὴ, ἰδίως γιὰ τὸν μὴ εἰδικὸ ἀναγνώστη, εἶναι καὶ ἡ (ἀνα)δημοσίευση σχετικῶν χαρτῶν (σσ. 122, 186, 190, 191).

κῶν Σχέσεων (1ο μισὸ 9ου-2ο μισὸ 16ου αἰ.)» ἀναπτύσσονται τρία κεφάλαια: I. Εἰσαγωγικά. II. Ἡ πρόοδος τῆς ἔρευνας – ἡ κυρία βιβλιογραφία γιὰ τὶς βυζαντινο-ρωσικὲς σχέσεις καὶ τὴ μεσαιωνικὴ ρωσικὴ ἱστορία καὶ III. Χρονολόγιο, στὰ ὁποῖα ἐντάσσονται μεσότιτλοι ποὺ συνοδεύονται ἀπὸ σχετικὰ χωρία, κείμενα νεώτερον μελετητῶν ποὺ σχολιάζουν σημαντικὰ γεγονότα («Οἱ Ἐνοποιητικοὶ παράγοντες κατὰ τὸν Ρωσικὸ ἐκχριστιανισμό» καὶ «Οἱ Ρῶς καὶ ἡ προέλευσή τους» στὴν Εἰσαγωγή, «Ἡ εὐτυχὴς συγκυρία γιὰ τοὺς ἐκχριστιανισμένους Ρώσους», «Ἡ σημασία τῶν Βυζαντινο-ρωσικῶν ἐμπορικῶν σχέσεων», «Τὸ κύριο γνῶρισμα τῶν σχέσεων μὲ τὸ κράτος τοῦ Κιέβου» στὸ κεφάλαιο II, «Οἱ ὄροι τῆς ἐμπορικῆς συνθήκης Βυζαντίου-Ρώσων τοῦ 944/945», «Ἡ συμβολὴ τῆς Ὀλγας στὴν πορεία πρὸς τὸν ἐκχριστιανισμό τῶν Ρώσων», «Τὸ Κράτος τοῦ Κιέβου τὴν ἐποχὴ τῆς ἀνάληψης τῆς Ἐξουσίας ἀπὸ τὸν Βλαδίμηρο Α΄», «Οἱ Ρῶσοι-Βάραγγοι στὸ Βυζάντιο», «Τὸ Βυζαντινὸ πρότυπο καὶ ὁ καταλυτικὸς τοῦ ρόλος στὸν Ρωσικὸ ἐκχριστιανισμό», «Χριστιανισμὸς καὶ πολυδιάστατες πτυχὲς τοῦ Πολιτισμοῦ στὴ Ρωσία τοῦ Κιέβου», «Τὸ ἐκπολιτιστικὸ ἔργο τοῦ Γιαροσλάβου Α΄», «Τὸ μοναστικὸ Κέντρο τοῦ Σπηλαίου (Πετσέρσκ) καὶ ἡ ἀνάπτυξη ἱεραποστολῶν καὶ Γραμμάτων στὴ Ρωσία τοῦ Κιέβου», «Ἡ καλλιτεχνικὴ σφραγίδα τοῦ Θεοφάνη τοῦ Ἑλληνα», «Ὁ πρῶτος Ρώσος μητροπολίτης τῆς αὐτοκέφαλῆς Ρωσικῆς ἐκκλησίας»,

«Ὁ γάμος τοῦ Ἰβάν Γ΄ μὲ τὴ Ζωή-Σοφία Παλαιολογίνα, ἡ ἰδεολογία τῆς “Τρίτης Ρώμης” καὶ ἡ ἀμφισβήτησή της ἀπὸ τμῆμα τῆς νεώτερης ἔρευνας», «Ἡ διαίωσις τῆς ἐλπίδας τῶν ὑποδούλων τῆς πρώην Βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας», «Ἡ συμβολὴ τοῦ Μάξιμου τοῦ Γραικοῦ στὰ Ρωσικὰ Γράμματα», «Ἡ ὀριστικὴ ἀναγνώριση τῆς Ρωσικῆς Ἐκκλησίας ἀπὸ τὸ Οἰκουμενικὸ Πατριαρχεῖο» στὸ κεφάλαιο III, ἐμβόλιμα δηλαδὴ στὸ Χρονολόγιο στὶς ἀντίστοιχες χρονολογίες. Ἀκολουθεῖ τὸ κεφάλαιο IV ὑπὸ τὸν τίτλο: «Παράρτημα. Ἡ ἀπεικόνιση τῶν Βυζαντινο-Ρωσικῶν σχέσεων στὰ ἑλληνικὰ σχολικὰ ἐγχειρίδια τοῦ Γυμνασίου καὶ τοῦ Λυκείου μὲ ἔμφαση στὴν τελευταία πεντηκονταετία», σύντομη ἀγγλικὴ περίληψη, εὐρετήριο καὶ περιεχόμενα – στὴν ἀγγλικὴ αὐτὴν τὴ φορὰ.

Τὸ βιβλίον αὐτὸ, μὲ τὴν ἀντισυμβατικὴν ἀπὸ μία πρώτη ματιὰ διάταξη, ποὺ θὰ μπορούσε νὰ δώσει τὴν ἐντύπωση στὸν ἐξοικειωμένο μὲ τὶς συνήθειες –ἀναμενόμενες ἀκαδημαϊκὰ– ταξινομήσεις τῆς πραγματείας εἰδικὸ ὅτι θὰ ἔπρεπε νὰ εἶναι «περισσότερο ἐνοποιημένο»², ἔχει διπλὴ στόχευση. Ἡ ἐσωτερικὴ λογικὴ κινεῖται στοὺς ἄξονες: «θεματικὴ διάρθρωση», μὲ ἔμφαση στὰ θέματα ποὺ προσδιορίζουν τὴν παλαιὰ σημαντικὴ ἱστορικὴ σύνδεση/σχέση τῆς Ἀνατολικῆς Ρωμαϊκῆς Αὐτοκρατορίας μὲ τὴ Ρωσία, καὶ «χρονολογικὴ», ποὺ σὲ κάθε περίπτωσι θέτει τὰ γεγονότα στὴ σειρά καὶ ἐκθέτει μὲ σαφήνεια τὴν εἰκόνα τῆς Βυζαντινορωσικῆς «ἐπι-κοινωνίας».

2. Οἱ βιβλιογραφικὲς προσθήκες ποὺ ὡς χωριστὸ κεφάλαιο ἐντάχθηκαν στὸ Α΄ μέρος, μετὰ ἀπὸ τὴ Βιβλιογραφία –ἐπὶ τῇ βάσει μιᾶς συνήθους καὶ δόκιμης πρακτικῆς παλαιότερων ἐποχῶν– εἶναι περισσότερο πιθανὸ νὰ ὑποδηλώνουν τὴν ἔλλειψη ἐπιμελητοῦ στὸν ἐκδοτικὸ οἶκο παρὰ τὴ βούληση τοῦ συγγραφέα.

Όσο για τή στόχευση, για τόν ἀποδέκτη δηλαδή, αὐτὸς εἶναι σὲ πρῶτο ἐπίπεδο κυρίως ὁ ἐρευνητής (εἰδικὸς καὶ μὴ) καὶ σὲ δεύτερο ὁ φοιτητής καὶ ὁ φιλόστωρ ἀναγνώστης.

Πίσω ὅμως καὶ πέρα ἀπὸ αὐτὰ τὰ μᾶλλον ἐμφανῆ ἐπίπεδα, κυριαρχεῖ ἢ πορεία τῆς ἔρευνας διεθνῶς· τὸ τί, τὰ τελευταῖα 50 χρόνια ἀλλὰ καὶ τὰ παλαιότερα, ἐρευνήσαν, μελέτησαν, ἐξήγησαν, ἔγραψαν καὶ συζήτησαν οἱ ἱστορικοί, οἱ φιλόλογοι, οἱ ἀρχαιολόγοι, Βυζαντινολόγοι καὶ Σλαβολόγοι γιὰ τὸ θέμα «σχέσεις Βυζαντινῶν καὶ Ρώσων»: συγκεκριμένα ἱστορικά γεγονότα (ἐκ-χριστιανισμός, ἐτήσιες πρεσβείες, ἐμπορικές συνθήκες, συνθήκες εἰρήνης) ἀλλὰ καὶ πτυχές ποικίλες ποὺ ἀνιχνεύονται ὑπὸ συνεκτιχοῦς τίτλους ὅπως: «ἡ “ἀκτινοβολία” τοῦ Βυζαντίου/τῆς Ἀνατολικῆς δηλ. Ρωμαϊκῆς Αὐτοκρατορίας στὸν σλαβικό κόσμο», «ἡ σφαῖρα –πνευματικῆς ἰδίως καὶ πολιτικῆς ἀκολουθίας– ἐπιρροῆς τοῦ Βυζαντίου καὶ ἡ θέση τῶν Ρώσ καὶ τῆς Ρωσσίας σὲ αὐτήν», ζητήματα δηλαδή ποὺ δὲν ἔπαυσαν νὰ ἐπηρεάζουν περισσότερο ἢ λιγώτερο σοβαρὰ τὴν ἱστορία καὶ ὡς ἕναν βαθμὸ καὶ τὴν ἐξέλιξη τοῦ μεταμεσαιωνικοῦ κόσμου μετὰ ἀπὸ τὴν Ἄλωση τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ τὴν ὀριστική κατάλυση τῆς Ἀνατολικῆς Ρωμαϊκῆς Αὐτοκρατορίας. Ἔτσι, στὰ «Προλογικά» (σσ. 13-18) διαγράφεται σαφῶς τὸ δίκτυο ἐπιστημονικοῦ διαλόγου πάνω στὸ θέμα ποὺ συνδέεται ἄμεσα μὲ τὸν συγγραφέα, ἐνῶ σὲ κάθε κεφάλαιο καὶ ὑποκεφάλαιο, σὲ κάθε

σημεῖο τοῦ βιβλίου, ἐκτὸς ἀπὸ ἐκεῖνο τοῦ «συνοπτικοῦ χρονολογίου» τοῦ Α' μέρους (σσ. 113-121), ἀναφέρονται ὄχι μόνον τὰ γεγονότα καὶ ἡ σημασία τους ἀλλὰ κυρίως τὸ τί ὑπέθεσε, συμπέρανε, κατέθεσε ἢ ἔρευνα γι' αὐτά. Ὁ Σαββίδης στὴν προκειμένη περίπτωση δὲν ἐπιθυμεῖ νὰ εἰσφέρει νέα στοιχεῖα στὴν ἔρευνα³, οὔτε νὰ ξαναδιαβάσει/ἐπαναξιολογήσει τις πηγές – οἱ πηγές εἶναι παρούσες πίσω ἀπὸ κάθε λέξη τοῦ βιβλίου ἄλλωστε· ἐπιθυμεῖ νὰ διερευνήσει καὶ νὰ παρουσιάσει τὴν ἴδια τὴν ἔρευνα, παρ-έχοντας στὸν μελετητὴ τὴ δυνατότητα νὰ κινηθεῖ μὲ ἰκανὴ εὐχέρεια στὶς δικές του πιθανές ἀναζητήσεις. Ἐπιθυμεῖ ἀκόμη νὰ τονίσει ἀφ' ἑνὸς τὴν ἀνάγκη συνεργασίας ἀνάμεσα στὴν ἑλληνική καὶ τὴ ρωσική ἐπιστήμη, ποὺ –εἰρήσθω ἐν παρόδῳ– τὴν τελευταῖα πεντηχονταετία τοῦλάχιστον λίγο ἀγαστὴ ἢ ἀποτελεσματικὴ μπορεῖ νὰ θεωρηθεῖ, καὶ ἀφ' ἑτέρου τὴν ἀναγκαιότητα περαιτέρω ἀνάπτυξης τῶν σλαβολογικῶν σπουδῶν στὴν Ἑλλάδα.

Τὸ ἔργο αὐτὸ τοῦ Σαββίδη δὲν μπορεῖ νὰ χαρακτηριστεῖ ἀπλῶς ὡς μονογραφία· ἀποτελεῖ μία μικρὴ ἐπιστημονικὴ ἐγκυκλοπαίδεια ποὺ ἐμπεριέχει κι ἕναν ἐξαντλητικὸ σχεδὸν, σχολιασμένο βιβλιογραφικὸ ὁδηγό⁴. Ἡ συγκρότηση ἐνὸς τέτοιου ἔργου δὲν ἀπαιτεῖ ἀπλῶς μόχθο καὶ βαθεῖα γνώση ἀλλὰ προϋποθέτει καὶ σαφὴ ἀντίληψη τῆς «μεγάλης» εἰκόνας, τὴν ὁποία ὁ σ. εἶναι ἀπολύτως βέβαιον ὅτι διαθέτει.

Γιασμῖνα Στ. Μωυσεΐδου
Δρ. Βυζαντινῆς Ἱστορίας

3. Αὐτὸ τὸ ἔχει πράξει ἐπανειλημμένως κατὰ τὸ παρελθὸν μὲ στοχευμένες ἐπιστημονικὲς συμβολές (βλ. στὴν οἰκεία θέση τῶν βιβλιογραφικῶν κεφαλαίων τοῦ τόμου).

4. Οἱ λιγστοὶ τίτλοι, ποὺ –γιὰ τὸν ὅποιο λόγο– δὲν περιελήφθησαν μετὰ τῶν ὑπερχιλίων βιβλιογραφικῶν ἀναφορῶν, ἐλάχιστα μποροῦν νὰ καταλογισθοῦν ὡς ἔλλειψη.